

Mees metsast: Fred Jüssi

20.12.2003 00:01

Põline metsamees näeb, kuidas kaovad tema jaoks tähtsad väärtused. Aga ta ei kibestu. Ta meenutab.



Eluaeg on Fred Jüssi mööda metsi matkanud. Nüüd ta näeb, kuidas tuttavad paigad kaotavad tuttava ilme, metsad raiutakse maha, loomad tapetakse ära ja üldse: looduslikud kooslused lõhutakse.

Või mis kse-vorm. Seda teeb «edukas» ja loll Eesti inimene.

See kõik on muidugi väga halb.

Aga Jüssi ei ole muutunud kurjaks torisejaks. Loodusega sina peal veedetud aeg on andnud talle filosoofilise maailmamõistmise ja sügava Inimese kui looduse osa tundmise.

Ja tal on palju ilusaid mälestusi.

Lisaks muidugi sellele, et Jüssi on õpetatud mees, kes seejuures kasutab võõrsõnu vaid siis, kui eesti päraseid, «maakeelseid» sõnu tõesti ei leidu.

Te pildistasite ja kirjutasite äsja raamatu kaduvatest väärtustest. On asi tõesti nii hull?

Noormees, teie vastas istub praegu vana mees, ma saan kohe 69. Seda ei tohi unustada. Aga sa ju ei tea, millist elu hakkab elama sinu sõna või sinu pilt. Need on minu kaks väljendusviisi ja töövahendit.

Tähtis on aru saada, et maakera on ümmargune. Kõik, mis sa teed, tuleb sinu juurde tagasi. Ma saan aru küll, mis rikkused on selles maailmas, kus on minu nirede valgalad. Aga minu paremad päevad on möödas.

Just eile käis mul külas üks noor sõber Tartust. Me rääkisime töusudest ja mõõnadest ja ma ütlesin, et mul ei ole enam sügavaid lohke, kuhu vajuda. Tema ütles, aga sul ei ole ka säravaid tippe, kuhu tõusta. Ja see on tõsi. Ma olen nagu vana kulunud mägi, mul on meeles nii reisirid Karpaatidesse kui Kaukasusse, tähtis pole, kumb on ilusam, vaid kuidas on protsessid neid vorminud.

Loodusseaduste eest me ei pääse ka tehnoloogiaga kaasa joostes?

Jaa, ei ole võimalik elada väljaspool loodusseadusi. Saab ju kiirendada mõningaid ühiskondlikke protsesse, aga see on näiline. Selleks, et laps ilmale kanda, on ikka vaja üheksat kuud. Neljandast klassist ei saa minna otse kaheksandasse. Inimene peab ikka oma tee läbi käima.

Kohati tundub, et inimesed tahaksid põgeneda looduse eest, kust nad tulevad. Et olla moodsad ja mitte olla mingid metslased. Nii tundub, vaadates, millise juhmi kalkusega raiub uuslinlane oma maja eest maha puu, mis varjab tema vaadet Linnale.

Aga kui sa sellistega räägid, siis nad kahetsevad, et kaovad loodus ja puust majad, kuigi nende enda käsi on seal mängus. See tuletab mulle meelde anekdoodi sotsialismi kuuest vastuolust. Anekdoodid kui folkloor on elu vitamiin (Jüssi räägib neid veel mitu – VV).

Kõik käivad tööl, aga keegi tööd ei tee. Keegi tööd ei tee, aga plaanid on täis. Plaanid on täis, aga poed on tühjad. Poed on tühjad, aga kodudes on kõik olemas. Kodudes on kõik olemas, aga keegi pole rahul. Keegi pole rahul, aga kõik hääletavad poolt.

Kuuend punkt kehtib siiani. Kellega sa ka ei räägi praegu metsadest, nad kõik ohkavad. Aga raiuvad edasi. Metsade majandamine võrdub Eestis metsade hävitamisega, sellest ei saa paljud majandajad aru.

Omamoodi viha on uuslinlasel ka puitmajade vastu.

Jah, vanad majad lõhutakse maha, aga ühel hetkel selgub, et uues majas ei ole enam kohta, kuhu varblane pesa teeb. Paduremonditud majas ei ole pilu, kuhu herilane pesa teeks. Aga ühel hetkel saad aru, et varblased, herilased, pääsukesed vanade majade tuulekastides on meie naabrid, kes elustavad meie elu ja kellega me tegelikult kokku kuulume.

Ma käisin ühel uue arhitektuuri näitusel ja vaatasin, kui kohutavalt kõle on see, mida nüüd väärtustatakse. Selline keskkond on hingetu ja steriilne ja loob samasuguseid inimesi, kes loovad jälle hingetut. See on lõputu peegeldus.

Vanemad Euroopa linnakultuurid arenevad küll moodsalt edasi, aga seal on lähimineviku vigadest aru saadud.

Nojah, Taanis ja Hollandis aeti kõik jõed vardasse ja kõik vahepealne muudeti põllumaaks. Teist korda seda ei tehtaks. Aga nüüd tuleks jõed tagasi kõveraks teha. Aga vahel on juba hilja. Suur vahe on, kas Eestit katab mets või puupõld. Masinatega sirgetes ridades istutatud puud ei ole ju mets oma looduslikus mitmekesisuses.

Aga kui me jätame aia hooldamata, kasvavad sinna takjas, nõges ja muud taimed, kellel on väge ja võimu. Ja kui miski meie kultuuripildist kaob, sinna tuleb alati midagi asemele.

On olnud palju ideoloogiaid, mis on pidanud looduse alistamist auasjaks: vanadest

roomlastest läbi keskaegsete munkade nõukogude imeinimese ja lääne kapitalistini. Vaenlane on alistatud? Kui päris aus olla, siis mina arvan jah, et rong on läinud. Hilja on juba, need protsessid on suures osas pöördumatud. Aga optimisti ja pessimisti vahe pidi olema selles, et nad seavad lõpu eri kaugusele. Ja optimistina peabki lootma, et kahjulikku inimtegevust on võimalik pidurdada. Olgu jutuks või metsaraie. Soomlane ütleb, et Soome ilma metsata on nagu karvadeta karu. Me võiks sama öelda. Kui õõnelinnud või kotkad või musttoonekured, need, kes teevad Eestist Eesti, kaotavad oma elupaigad, siis muutub kogu elu.

Mõnigi liik on juba kadunud?

Kadunud on juba peaaegu kõre. Kui ma elasin aastaid tagasi Hiiumaal rannakülas, oli öösiti nii kõva kõrekontsert, et ma ei saanud magada. See on kõige valjema häälega konn Euroopas, kui mitte maailmas. Üks sõrmepikkune loom on kuulda kahe kilomeetri kaugusele. Neid on jäänud 500 tükki. On olnud ka teisi liike, mille kadumise tunnistajaks ma olen olnud. Ma näen muutusi maastikel, kus ma olen poolsada aastat liikunud.

Ilmselt teeb see teile südamevalu?

Võib ju nii öelda, aga ma pigem olen õnnelik, et ma olen näinud aegu ja kogenud liigirikkust, mida enam ei ole ega saa tagasi pöörata.

Eesti ei ole ainult eestlased või üldse, inimesed.

Kui kaitse alla kuulub kaheksa protsenti maastikust, suundumus on kümme, ja inimene on üks liik. See tähendab, et 92 protsenti maast kuulub talle ja kõik sajad tuhanded teised olendite liigid peavad leppima kaheksa protsendiga. See on ebaõiglane. Me oleme neile võlgu. Nende najal oleme ju inimesteks ja peremeesteks saanud.

Siis ei ole imestada, kui põder jookseb linna. Tal pole metsa enam piisavalt, satub paanikasse. Jaa, tal ei ole seal enam rahu. Ta lüüakse liikvele. Kevadsuvised linna eksinud põdrad on enamasti noored, kes peavad hakkama uusi elualasid otsima ja Tallinn on rannik. Kui loomad hakkavad lõuna poolt liikuma, siis piiriks on meri.

Kas matkate endiselt päevade kaupa?

Võimaluse korral küll. Kohustused hoiavad küll linnas rohkem. Aga kuna inimene kipub elama minevikus, siis olen ma talletanud endasse nii palju muljeid ja seisundeid oma väljas oldud ajast, et need on mul kogu aeg olemas. See on küll konserv ja siin võiks küsida, kas see on näilik või tegelik elu. Aga ma arvan, et nende kahe vahel ei ole teravat piiri. Kujutlused on ka tegelik, see on olnud ja on alles, ja nii ma võin alati metsa minna. Kui miski mind häirib, võin end välja lülitada. Õnneks ei juhtu seda väga tihti. Õnneks kehtib see tänu sellele, et mul on end kuhugi sisse lülitada. Ei oleks ju muidu võimalik end välja lülitada. Et olla millestki vaba, peab olema millekski vaba.

Mõnes mõttes on nii palju kordumatuid maailmu, kui palju on inimesi, ja teiste inimeste maailmadest me teame nii vähe.

Mul on meeles, kui mulle aastaid tagasi helistas üks vene noormees. Ta tahtis, et ma looduslähedase inimesena ja metsapoolse mehena tuleksin nende indiaaniklubi laagrisse. Ta ütles, et klubisse kogunevad noored, kes elavad nagu indiaanlased, püüavad isegi mõelda nagu indiaanlased. Ma küsisin, et loobite nuge tulpadesse ja keerutate lassot ja teete vibusid või. Ei, sel olevat siiski sügavam tähendus. Ta näitas mulle fotosid Leningradi lähedalt laagrist. Ilmselt kolhoosist laenatud hobused ja vigvamid ja kõik oli olemas. Ma küsisin, miks teil on vaja olla indiaanlased. Miks te ei taha olla venelased Venemaal? Ta vastas: et indiaanlasi toetada. Ma küsisin, miks ta arvab, et tema kodumaal ei ole rahvaid, keda toetada. Istu rongi, sõida üks öö ja oled saamide juures Koola poolsaarel. Ta oli üllatunud ja ütles, et see pole ikka see. Ja ma mõtlesin, kui palju on meie ümber noori inimesi, kes ei taha olla need, kes nad on, seal, kus nad elavad. Kõnelda oma emakeelt. Nad mõtlevad siis välja igasuguseid klubisid ja filosoofilisi süsteeme. Taipamata, et rohi on olemas temas endas. Vastused kõigile küsimustele on inimese enda minevikus.

Müütiline rahu, mida inimesed otsivad, on neis endas? Ei ole vaja tõmmelda? Vaid süüvida sisevaatlustesse?

Kui sa tead teed sinna. Aga kui see rajaots on rohtunud, siis on raske. Mis on juhtunud nende tuhandete inimestega Eestis, kes on kaotanud põhja, pinna jalge alt? Nad meenutavad mulle rabataimi. Need ei suuda juurtega tungida läbi mitme meetri paksuse turbakihi mineraalsesse aluspõhja – see on see, mis on päriselt oma. Ja kõik eluks vajaliku saavad nad õhust: sademete, tolmuna. Ka vaimses plaanis on tohutult palju inimesi atmosfäärse toitumusega, juurteta.

Kui tähtsad on teie meelest lapsepõlve valikud?

Need on teistsugused kui hilisemas eas, aga need jäävad alles. Olen viimasel ajal palju mõelnud oma lapsepõlvele. See oli sõja ajal. Sõda on ikka hirmus aeg. Aga mina mäletan räigete muutuste aegu neljakümnendast alates. Suvi pärast märtsipommitamist, kui mind viidi Viljandimaale, on üks mu värvikamaid. Kui viisnurkadega lennukid sõitsid loodis üle palliplatsi. Ma ei tajunud selle asja õudset olemust. Maa oli maa, rukis seisis sakkides, järved olid puhtad ja ojad olid vähki täis. Lapsepõlv on nähtamatu pärand, mis kandub vanematelt lastele edasi.

Paljud meist tahavad vist vabaneda päritolukeskkonnast mitte sellest lahkudes, aga seda ümber kujundades. Olla suurilmanaine trendiajakirjast või popp poiss Londonist. Tean omast käest.

Kas see on parem? See uus, mis tuleb eesti keelde näiteks. Kas okei-tõau on parem kui nägemist?

Valus küsimus. Aga luugid on lahti, mõjutusi tuleb, kas need on head või halvad, raske öelda. See, mille vastu sõditi käte-jalgadega, kui see tuli idast, seda ahmitakse nüüd vabatahtlikult, kui see tuleb läänest. Sest ta on teises soustis. Ja protesti selle vastu näeb ainult teatud ringkondades. Me räägime praegu identiteedist.

Ja keel on üks selle kandjaid.

Kui me räägime maakeelest. Ja ütleme, et meil ei ole pauerit enam puõõida seda. Siis ma saan aru, kui au sees see on. Nagu öeldakse, emakeel on meie viimane isamaa. Ja sellega võib olla nii nagu õnnega, mida kunagi ei ole, aga mis ükskord sulle selja keerab. Ja tema tähendusest ja et ta oli, saad aru siis, kui oled ta maha müünud ja ta sulle selja keerab.

Ma olen käinud Kanada eestlaste juures. On ilus kuulata, kui sealne inimene loeb sulle peast eestikeelset luulet.

Aga popkultuur ühendab kohti ja toob uut ka keeltesse.

Loomulik, et keel muutub. Neid võõrmõjusid võin näha lapselaste juureski. Muidugi, mõju mõõt oleneb sellest, millega tegelevad vanemad. Aga see on nii, et nagu kunstnik võib looma stiliseerida siis, kui ta tunneb looma karakterit, nii võib keelega mängida, keelt muuta siis, kui sa tunned keelt. Kui su oma keel on rabe, mis sul siis lõpuks on? Mitte ühtegi keelt.

Kuulsin, kuidas pubekad rääkisid söömise asemel «iitima».

(Naerab.) Ei ole pauerit puõõida! (Ei saa naeru pidama.) No mis sa teed.

Bornhöhe «Kuulsuse narre» või Vilde «Tabamata imet» meenutab 21. sajandi Eesti elu väga tihti.

See ajab nii nutma kui naerma. Praegu on Lasnamäel Katleri bussipeatus. Mina mäletan Katleri mõisa, Jussi bussipeatuses oli minu tädil talukõks ja tema mõisaproua oli kadakasaks, kutsus kanu «tibuschön!». See tuleb mul ikka meelde, kui näen võõrorientatsioone.

Kas teile vahel öeldakse, et olete skeptiline?

Jah, aga ma vastan, et need on elukogemused. Mineviku unustamine on elukogemuste aknast väljaviskamine.

Inimesed tahavad muutuda paremaks ja teiseks. Aga nad ei paista aru saavat sellest, et kui sa tahad muutuda, siis pead armastama seda inimest endas, keda sa muuta tahad. Pead mõistma seda, mida ta valesti tegi. Ja mõistma, et ta ei teinud seda valesti, sest siis, kui ta seda tegi, oli see tema kõige õigem samm, sest kui teadnuks õigemast sammust, siis ta valinuks selle.

Me oleme ju rumalad.

Aga me ei tohiks unustada seda redelipulka, millelt me selle rumala teo tegime. Me ümber on kõike. Oluline on valik. Me ümber on vinguvaid kuule ja narkootikume, aga me ümber on ka romantikat ja head kirjandust ja veel siiski ka loodust.